

PROMENLJIVOST U POIMANJU LEPOG I RUŽNOG - IMPLIKACIJE ZA KLINIČKU PSIHIJATRIJU

Dragana Duišin

Klinika za psihijatriju,
Klinički centar Srbije
Beograd, Srbija

UDK: 614.4:6129.971

doi: 10.5937/engrami2001058D

Kratak sadržaj

Pojam „lepo” potiče od latinske reči “bellus”, deminutiv od reči dodatak, premija, nagrada i praktično označava dobro. Fenomen lepog je, od davnina do danas, bila i ostala kontraverzna tema koja se kao kategorija hronološki i kulturološki normativno menjala. Ono što je vremenski ipak nepromenljivo je neprekidno socijalno stremljenje ka lepom kao vrsti bonusa koji nam daje prednost na socijalnom planu.

Istorijska metamorfoza ideala lepote uglavnom se odnosi na žensku lepotu koja je oduvek bila inspiracija umetničkim stvaraocima. U XX veku ovi ideali se ubrzano dekadno menjaju, ali je pored toha u savremeno doba koncept lepote i dalje tesno povezan sa fizičkom atraktivnošću, posebno femininom. Mas mediji marketinškim putem definišu i diseminuju estetske norme i standarde lepote, često pri tom nudeći pseudoestetiku kroz nerealne slike bodi imidža.

Favorizovanje mršavosti kao estetski lepog atributa, poželjnog i očekivanog u modnoj industriji XXI veka značajno

utiče na pojavu određenih fenomena, pre svega u okviru visoko rizičnih grupa devojčica u adolescenciji, a u novije vreme i u prepubertetskom periodu. Kao najprominentniji poremećaji izdvajaju se poremećaji telesne sheme (anoreksija nervosa i telesni dismorfični poremećaj), depresija, socijalna anksioznost, bolesti zavisnosti, koji nose visok rizik za automutilantna ponašanja i suicid.

Želja za savršenstvom je osnovni pokretač napretka estetske medicine i hirurgije. U ovom stremljenju medicinske procedure neretko postižu paradoksalne efekte kroz prenaglašenost, preterivanje dostižući nivoe karikaturnih fizičkih unakaženja.

Pravljenje “sopstvene” estetike body art tehnikama tetovaže i pirsinga, kao i body building često su u osnovi pokrenuti određenim psihopatološkim fenomenima i ozbiljnim poremećajima ličnosti.

U potrazi za lepim kroz spoljašnje fizičke odlike zanemaruje se samorazvoj i negovanje unutrašnje lepote kojim se postiže najvažniji aspekt ljudske lepote samopouzdanje. Istina o lepom leži u pogledu oka, izrazu lica, osmehu usana i lica, stavu tela, ponašanju i konačno bezuslovnom prihvatanju sebe kao nepovnljive i autentične osobe. Upravo je ovo mesto na kome specijalisti u mentalnom zdravlju mogu uticati na kreiranje lepog.

Ključne reči:

estetika, lepo, ružno, dismorfofobija, anoreksija, estetska hirurgija

UVOD

Istorijski gledano, počev od Antičke Grčke, preko srednjeg, do početka XXI veka, tradicionalno najveće vrednosti su predstavljale lepota, dobrota, istina i pravda. Reč lepo potiče od latinske reči “bellus” deminutiv od reči dodatak, premija, nagrada i praktično označava dobro. Fenomen lepog je od davnina do danas bila i ostala kontraverzna tema, čemu doprinosi promenljivost ove kategorije kroz vreme i različite kulture. Ipak, ono što je nepromenljivo je neprekidno socijalno stremljenje ka lepom delom koje proističe iz činjenice da lepo, na izvestan način, predstavlja vrstu bonusa, nečega što daje prednost na socijalnom planu.

Kao vid suprotnosti lepom reč ružno (eng.ugly) potiče od reči ugga što znači agresivno. Ovo značenje nasilnosti, violentnosti je inicijalno uznemirujuće, ali istovremeno znači da postoji i prilična različitost i iznenađenje u samoj ružnoći. S druge strane lepota je blaga, umirujuća i samim tim uglavnom privlačnija. Koncepti lepog i ružnog podrazumevaju jedan drugog, jer iako je ružnoća kontrast lepoti, mi svakako ne znamo šta je lepo dok ne vidimo ružno.

Estetika, kao domen filosofije, imao kao osnovni koncept koncept lepote. Između ostalog, bavi se pitanjima percepcije lepote kao estetskog iskustva. U psihologiji i sociologiji ukus za lepo zavisi od psihogenetičkog ili sociogene-

tičkog karaktera, jer je sam koncept lepote pod uplivom kompleksnih osećanja generisanih od strane socijalne sredine i individualnih psihološki faktora. Fenomen lepote nije predstavljen isključivo u umetnosti, već i u društvu, prirodi i ljudskom ponašanju.

Konfučije je govorio da sve ima svoju lepotu, ali da je ne vide svi. Jedan od zanimljivih primera je slika „Ugly Duchess“ (Ružna princeza) Flamanskog majstora Kventina Matisa iz XVI veka koja prikazuje karikaturalno deformisano lice princeze izazvano koštanim oboljenjem. Slika je izložena u Londonskoj nacionalnoj galeriji, i uprkos svojoj ružnoći fascinira posetioce do mere da se razglednice sa ovom slikom prodaju podjednako kao Moneove.

Literatura nudi brojne definicije i teorije o lepom. Američki rečnik nasleđa lepotu definiše kao “kvalitet koji donosi zadovoljstvo umu ili čulima, povezan sa osobinama harmonije, forme ili boje, izvrsnost umetnosti, istinost ili originalnost”^[1]. Ovaj, apstraktni pojam, tesno je povezan sa ukusom, odnosno onim što volimo, iz čega prositiče da sami definišemo sopstvene teorije o lepom. Lepo može činiti forma, red i harmonija, ali je lepo ujedno i vrsta uživanja. Značenje lepote može biti objektivno, nerazdvojivo povezano sa lepotom objekta ili pojave, ali je svakako i kreacija ljudskog uma koja ima subjektivni kvalitet.

Relativnost fenomena lepog proističe iz povezanosti sa kulturalnim vrednosti-

ma koje su u osnovi promenljive. Svako ko da postoje objekti i pojave procenjeni kao neprolazno lepi koji se kao takvi konzerviraju i nasleđuju. Jedan od njih je Ajfelov toranj u Parizu koji je u vreme izgradje, percipiran kao ružan, izazivao ogromne otpore javnosti. Uprkos tome, vekovima unazad ovaj istorijski spomenik kulture okupira pažnju širom sveta i predstavlja izvor divljenja njegovoj lepoti.

Fenomen lepog je produkt objekta i misaonog posmatranja, ali i vid zadovoljstva i uživanja, jer proističe iz neposredne povezanosti lepote i osećanja. Zapravo on je emocija evocirana od strane objekta i uzrok zadovoljstva. Doživljaj lepog reflektuje lično razumevanje posmatrača, njegovu senzualnu percepciju i emocionalnu reakciju^[2]. Time lepo predstavlja senzorno ili intelektualno iskustvo, jer je zapravo jedan mentalni konstrukt koji je rezultat individualne kreacije u očima i umu posmatrača. Ono uključuje formiranje lične perspektive ili percepcije kako vidimo lepo, dok naše estetske preference govore o ličnim vrednostima, filosofijama i načinu na koji vidimo sebe same i svet oko sebe.

Ideali lepote su tokom istorije doživeli ogromnu metamorfozu i uglavnom se tiču lepote žene. Počev praistorije, tokom koje je postojala fascinacija femininim atributima, preko stare Grčke koja je negovala klasičnu lepotu, do srednjeg veka koji je favorizovao ekscisivnu negu tela i neatraktivne figure. Re-

nesansni period ističe telesnu simetriju, proporcije i porcelanski izgled žene, dok tokom baroka dominiraju okrugli oblici femininosti kao vrhunski ideal lepote. Kasni barok, rokoko, romantizam i impresionizam daju prednost isticanju vitkosti žene i ženske siluete koji kao takvi ostaju dominantni narednih 2000g. Potom XX vek odlikuju brze promene, čemu značajno doprinosi popularizacija i diseminacija ideala lepote putem mas medija. U ovom periodu se promene dešavaju dekadno, a razvoj filma značajno transformiše vizuelne ukuse. Glumica Glorija Svanson (Gloria Swanson) svojom pojavom i izgledom unosi sve manje oštre razlike među polovima, dok Marlen Ditrih (Marie Magdalene "Marlene" Dietrich) 1930-ih godina unosi ekspresiju biseksualnosti. Nakon toga se, pod uticajem modnih kreatora Diora i Šanela, favorizuje elegancija, šarm i prirodan izgled. Buntovne 1960-te godine i socijalna revolucija unose vitkost kao standard lepog u izgledu žene. Nove promene donose 1980-te godine emancipacijom karijere žena i pojavom supermodela, a neposredno potom promene donosi seksualna revolucija i androgini talas 1990-ih koji favorizuje individualnost, feminizam i devojački izgled. U ovom periodu na standarde lepote značajno utiče i destigmatizacija homoseksualnosti i promocija individualnih sloboda koje se smatraju najvažnijom socijalnom vrednošću.

Favorizovanje mršavosti kao estetski

lepog atributa, poželjnog i očekivanog u modnoj industriji u XXI veku svakako značajno utiče na sve učestaliju pojavu psihopatoloških fenomena, a kao najprominentniji izdvaja se anoreksija koja može imati tragične ishode. Mas mediji marketiški definišu estetske norme i standard lepote putem samoproklamovanih trend seterki, starlet i poznatih javnih ličnosti (celebrity) koje često nude pseudoestetiku kroz lažne, nerealne slike telesnog. Efekat provokacije i šokantnosti animira širi auditorijum javnosti, a popularna kultura na ovaj način primarno favorizuje profit.

U savremenom dobu estetska medicina i hirurgija doživljavaju progres, što je pokrenuto željom za postizanjem fizičkog savršenstva. Neretko, ovakvo stremljenje ima paradoksalni efekat kroz preterivanje u konzumaciji većeg broja korektivnih procedura i preneglašavanja oblika pojedinih delova tela stalnim korekcijama.

Pravljenje sopstvene estetike postiže se neretko eksperimentisanjem sa selfom i konzervacijom čime se pokušava "intenzivirati" sopstvenost u njenom traženju. Jedan od načina su body art tehnike koji u sebi sadrže specifičan odnos bola i patnje (automutilantno ponašanje) i postizanja zamišljene lepote "ukrašavanjem tela" tetovažom ili probadanjem kože (piersing). Tetovaža je u prošlosti imala kulturološko značenje kao ratnički borbeni znak, erotizujući znak, potom znak statusa, prestiža, ali

svoju primenljivost nalazi i u prikriivanju mana i defekata. Ekspanzija ovog vida “dekorisanja” oba pola u današnje vreme postiže neretko efekat “brisanja” identiteta i “zadobijanja novog identiteta” sa ciljem ostvarenja lične popularnosti i sticanja profita ili praćenja trenda koji je medijski favorizovan i glorifikovan.

Drugi vid kreiranja sopstvene telesne estetike je body building kojim se ističe i naglašava telesnost kroz određenu formu i snagu. Neretko pomenuti vidovi ponašanja predstavljaju bihevioralnu manifestaciju određene psihopatologije u osnovi, bilo da se radi o psihotičnom, graničnom ili poremećaju ishrane koji pokreće i održava ih.

Ideal ženske lepote je sociokulturno-konstrukcijski konstruisan, baziran na fizičkoj atraktivnosti žene kao najvažnijem primatu kome stremi većina. Ovaj tip konstrukta u savremeno doba je široko podržavan u online prostoru koji na taj način zapravo podržava njegovu internalizaciju. Mas mediji u današnje vreme predstavljaju najsnažniji instrument učenja i razumevanja ideala lepote. Sve češće oni idealizuju telesnu lepotu i izgled u odnosu na lične kompetencije i negovanje drugih veština. Ovo se, između ostalog, postiže tehnološkom manipulacijom virtuelnim uklanjanjem nesa-vršenosti vidljivih golim okom, čime se kreiraju nerealne mitske slike “savršene lepote”.

Glorifikovanje vitkosti gubitkom telesne težine postiže se sve prisutnijim

reklamiranjem dijetetskih, kozmetičkih proizvoda i fizičkih vežbi. Ovakve okolnosti predstavljaju ogroman pritisak za osetljive grupe adolescenata da se konformiraju „standardima ideala lepote“ (na pr. mršavost). Ogladanje u modelima, identifikacija, idealizacija, vršnjačka interakcija, drugi sredinski uticaji i upoređivanje mogu dovesti do nezadovoljstva sopstvenim telom i posledičnog preduzimanja ekstremnih mera limitiranjem hrane i ekscesivnim vežbanjem radi dostizanja pomenutog ideala. Ovakva ponašanja mogu biti prekursori depresije, poremećaja ishrane, pada samopouzdanja i socijalne anksioznosti koji su među adolescentima sve prevalentniji^[3].

Po nekim istraživanjima prosečna dnevna izloženost tinejdžera medijima iznosi visokih 9h.^[4,5] Dodatni problem predstavlja nedostatak različitosti u medijima, idealizacija poznatih (beli, mršavi, visoki, “estetski korigovani”, tetovirani....) i individualna percepcija onoga što se nudi.

U domenu poremećaja telesne sheme koji se javljaju u adolescentnom uzrastu prednjače poremećaji ishrane (anoreksija, bulimija i telesni disformični poremećaj (dysmorphophobia-”umišljena ružnoća”).

Povezanost fenomena lepog i self-koncepta proističe iz ideje ili mentalne slike o sebi odnosno sopstvenom self-imidžu. U traganju za sopstvenim identitetom i izgledom 2,4% populacije

adolescenata traga za normalizacijom sopstvenog izgleda kreiranjem opsesivne ideje o telesnom nedostatku, mani, oštećenju, greški odnosno imperfekciji iz čega proističe zahtev za preduzimanjem “mera prikrivanja ili popravljivanja”^[6]. Ovakve doživljene mane dobijaju prenaplašen značaj, bivaju stalno proveravane i upoređivane sa drugima, čime zadobijaju karakteristike dimorfobije. Česti prateći fenomeni ovog poremećaja su socijalna izolacija, abuzi psihoaktivnih supstanci, kao i visoke stope suicida.

Poremećaji ishrane (anoreksija/bulimija) su posledica preokupiranosti opaženim manama u izgledu čime se fomira negativna telesna slika. Ideali telesne lepote su snažno uplvisani sociokulturalnim standardima, što posebno snažno utiče na devojke u pubertetu i adolescenciji. Nezadovoljstvo izgledom i strah od dobijanja telesne težine i nemogućnost dostizanja ovih standarda lepote predstavljaju faktore rizika za preduzimanje rigoroznih dijeta i ekscesivno fizičko vežbanje koji vode u poremećaje ishrane. Zabrinjavajuć je podatak Nacionalnog udruženja za anoreksiju nervozu (National Association of Anorexia Nervosa and Associated Disorders ANAD) o sve prevalentnijim poremećajima ishrane u mlađem uzrastu devojčica u osnovnim školama^[7].

U savremeno doba estetska hirurgija ima značajn mesto u približavanju idealima lepote na telesnom planu. Koreni

estetske hirurgije se javljaju u XVI veku, dok su u kasnom XIX berberi preteče u tretmanu povreda lica, sifilisnih deformiteta, ratnih povreda. U tom periodu rasne ideje o “zdravim” i prihvatljivim facijalnim odlikama simetrije su bili pokretači ovih intervencija.

Pre XX veka estetska hirurgija je najčešće podrazumevala korekciju oblika ušiju, nosa i grudi koji su smatrani “ružnim”- netipičnim za “bele” ljude. XXI vek započinje praksu negovanja lepote koja postaje zajednička za oba pola: Prethodno socijalno definisana femininost i maskulinitet na ovom planu je sve manje vidljiva, s obzirom da je osnovna odlika ovog veka zamagljivanje i brisanje granica u ovom domenu. Oba pola postaju konzumentni korektivnih telesnih procedura u sve približnijem odnosu.

Plastična hirurgija je u domenu estetike primenljiva kao estetska i antiage hirurgija (hirurgija protiv starenja). Estetska hirurgija, pre svega ima za cilj ulepšavanje ili korekcije, kako bi se postigla “idealna slika” lepote koja podrazumeva fizičku atraktivnost i mladost. Izazovi za hirurge u ovom domenu su svakako razumevanje pacijentovog viđenja sopstvenog lica i tela, zamišljene slike sebe nakon intervencije i motivacije za intervenciju. U ovom domenu specijaliste u mentalnom zdravlju. Diferenciranje potrebe pacijenta da bude poseban od globalne modne tendencije da unificira izgled po modelima u me-

dijima čime postiže suprotnost odnosno repliku, svakako polje delovanja specijalista u mentalnom zdravlju^[8,9].

Anti-age tehnike podmlađivanja nude “iluziju negacije procesa starenja”, čime se pokušava ovaj proces učiniti “nevidljivim” brisanjem godina i konzervacijom mladosti. Izazovi u ovom domenu često se odnose na činjenicu da je želja pacijenata veća od onoga vidljivog golim okom. Prioritet praktičara je da upravo razlikuje realnost od lične percepcije identifikovanjem mentalnih pitanja koja mogu uticati na sam ishod, što ponovo spade u domen specijalista u mentalnom zdravlju^[10].

Osnovni bioetički principi poštovanja autonomije i individualnosti pacijenta i njegovog prava da donese odluku o tretmanu svakako moraju biti ispoštovani u ovoj oblasti. Ipak, impakt promene može prevazilaziti fizički nivo, zbog čega zahteva senzitivnost lekara za očekivanja i organiziranja pacijenata. Ono što je perfektno za jednu osobu, može biti razočarenje za drugu. Svakako da na putu ka lepom na telesnom planu primenom hirurških procedura postoji rizik mogućeg unakaženja.

Favorizovanje isključivo spoljašnje lepote i zanemarivanje unutrašnje često je kontraproduktivno, imajući u vidu da je spoljašnja lepota upravo izraz unutrašnjosti koja je jedinstvena, neponovljiva i samim tim posebna i lepa. Aktivnosti postizanja lepog na instant načine primenom spoljašnjih metoda je u da-

našnje vreme svakako prednjači u odnosu na bavljenje i unpaređivanje sopstvenog mentalnog prostora. Fizička lepota je vid karakteristike stanja uma, jer telo predstavlja refleksiju i izraz je mentalnog prostora. Mentalna lepota koja se stiče stavom prema sebi, prihvatanjem sebe i drugih čini nas socijalno poželjnim ili nepoželjnim. Njen najvažniji aspekt predstavlja samopouzdanje koje je u pojedinim psihopatološkim entitetima insuficijentno.

Zaključak

Konačno, možda jedna od pravih istina o lepom je da nije lepo oko, nego pogled, nije lepo lice već njegov izraz, nisu lepe usne nego osmeh, niti je lepo telo nego stav i ponašanje. Bezuslovno prihvatanje sebe predstavlja svakako jedan od najvećih izvora zadovoljstva, samopouzdanja i lične sreće i izraz lepote ljudskog bića. Negovanje autentičnosti koja je neponovljiva vodi psihofizičkom skladu i lepoti, jer su ljudska telesnost i mentalni prostor neodvojivi. Upravo je ovo mesto u kome specijalista u mentalnom zdravlju može doprineti kreaciji ljudske lepote.

IZJAVA O KONFLIKTU INTERESA

Ne postoji konflikt interesa.

Rad je saopšten na Simpozijumu Klinike za psihijatriju KCS u Beogradu, 2019.

VARIABILITY IN THE CONCEPT OF BEAUTY AND UGLINESS - IMPLICATIONS FOR CLINICAL PSYCHIATRY

Dragana Duisin

Clinic for Psychiatry,
Clinical Centre of Serbia,
Belgrade, Serbia

UDK: 614.4:6129.971

doi: 10.5937/engrami2001058D

Summary

The word beauty derives from the word “bellus”, diminutive from the word supplement, bonus, reward, which basically means good. Beauty phenomena was and still is a controversial variable issue through different times and cultures. At the same time social streaming to beauty itself is invariable, as a kind of bonus that gives us advantage on social level.

Historical metamorphosis of beauty ideals refers mostly to female beauty as eternal inspiration for artists. The XX century was extremely vibrant, as these ideals are changing fast through decade. In contemporary time beauty is still connected with physical attractiveness, especially feminine. Mass media are defining aesthetical norms and standards of beauty through marketing and dissemi-

nate them, but frequently instead they offer pseudoaesthetics through unreal pictures of face and body image.

Desired and expected thinness in fashion industry of the XXI century becomes an aesthetical attribute of beauty. This fact significantly influences the occurrence of psychopathology within high risk groups of girls in adolescence and lately in prepubertal period. The most prominent psychopathology in this respect are disorders of body scheme (anorexia nervosa and body dysmorphic disorder), depression, social anxiety, addictions, self-mutilation and high suicidal risk.

Wish for physical perfection is the basic drive for the progress in aesthetic medicine and surgery. Quite often medical treatments have a paradoxical effect in this respect such as overemphasis, exaggeration and possible caricatural physical deformation.

Creation of “personal” aesthetic with body art techniques, such as tattoo and piercing, as well as body building often hide psychopathology as a core drive for this behavior.

Searching for beauty through physical characteristics also neglects nurturing of internal beauty and self-development. These are the main aspects of human beauty, namely self-confidence. Bearing this in mind we could say that the truth about beauty lies in the eye view, not the eye itself, expression and smile of the face and mouth, not the face itself, body attitude and behavior, not the body image it-

self. These beauties lead to unconditional self-acceptance as the essence of human beauty whereas specialist in mental health could influence the creation of beauty.

Key words:
aesthetics, beauty, ugly, anorexia nervosa, dysmorphophobia, aesthetic surgery

LITERATURA / LITERATURE

1. Martin G. Beauty is in the eye of the beholder". The Phrase Finder. Archived from the original on November 30, 2007. Retrieved December 4, 2007.
2. Locke J. An Essay Concerning Human Understanding, Vol1.9/13/2019. <https://oll.lobertyfund.org/titles/761>, London, Rivington.
3. Marcus DK, Miller RS. Sex differences in judgments of physical attractiveness: a social relations analysis. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 2003;29:325–35.
4. Brian A. Primack; Brandi Swanier; Anna M. Georgiopoulos; Stephanie R. Land; Michael J. Fine. Association Between Media Use in Adolescence and Depression in Young Adulthood. *Arch Gen Psychiatry*, 2009; 66 (2): 181-8.
5. Common Sense Media study, <https://www.common sense media.org>, 2015
6. Smink FR, van Hoeken D, Hoek HW. Epidemiology of eating disorders: incidence, prevalence and mortality rates. *Curr Psychiatry Rep*. Aug; 14(4):406-14. 2012 doi: 10.1007/s11920-012-0282-y.
7. Thibault I, Pauzé R, Bravo G. What Are the Individual, Family, and Social Characteristics Differentiating Prepubertal from Pubertal Anorexia Nervosa? <https://doi.org/10.1177/0706743717727239>, 2017.
8. Perrett DI, May KA, Yoshikawa S. Facial shape and judgments of female attractiveness. *Nature*. 1994; 368:239–42.
9. Honekopp J. Once more, is beauty in the eye of the beholder? Relative contributions of private and shared taste to judgments of facial attractiveness. *J Exp Psychol*. 2006;32:199–209.
10. Korthase KM, Trenholme I. Perceived age and perceived physical attractiveness. *Percept Mot Skills*. 1982;54:1251–58.

Dragana Duišin

+381 64 88070733

draganaduisin@gmail.com